

На шляху наукових пошуків

У жовтні 2024 р. Державній установі «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього Національної академії наук України» виповнилося 60 років.

Історія Інституту починається з 1964 р., коли в м. Львові, відповідно до постанови Президії Академії наук УРСР № 16 від 27 січня 1964 р., для посилення наукових досліджень з питань наукової організації виробництва, праці та управління і впровадження результатів цих досліджень у практику роботи промисловості було створено Львівське відділення Інституту економіки АН УРСР у складі трьох наукових відділів чисельністю 40 працівників. Очолив Відділення М. Т. Мелешкін, який доклав багато сил і енергії до його організації і становлення.

1 липня 1970 р. Відділення Інституту очолив О. П. Зайцев. На цей час чисельність співробітників Відділення виросла до 228 осіб, а дослідження були спрямовані на розроблення наукових основ управління народним господарством із застосуванням економіко-математичних методів і обчислювальної техніки. За 1971-1975 рр. було виконано 23 НДР.

З 1 липня 1975 р. Відділення Інституту очолив М. І. Долішній. Кадровий потенціал відтоді суттєво зріс як кількісно, так і якісно – на кінець 1975 р. чисельність Відділення становила 273 працівники, з них 76 наукових працівників (у тому числі 3 доктори та 46 кандидатів наук). У складі Відділення функціонували дев'ять наукових відділів та Обчислювальний центр, створений в 1968 р.

З розширенням тематики та обсягів досліджень Львівське відділення Інституту економіки надалі динамічно розвивалося. Наприкінці 1980 р. у ньому працювало 344 працівники, з них 85 наукових працівників (у тому числі 3 доктори та 50 кандидатів наук). На цей рік припадає найбільша чисельність працівників; функціонувало 11 наукових підрозділів, зокрема відділ економічних методів управління виробництвом у м. Івано-Франківську, який очолив Г. П. Соляник

У 1986 р. було створено відділ проблем комплексного соціально-економічного розвитку Закарпатської області в м. Ужгороді, який очолив Г. С. Ємець, у 1988 р. – відділ проблем комплексного соціально-економічного розвитку Волинської області в м. Луцьку під керівництвом В. І. Павлова, а в 1991 р. – відділ проблем соціально-економічного розвитку Подільського регіону в м. Тернополі, який очолив Б. М. Андрушків. Ці відділи здійснювали дослідження методів і механізмів виявлення та використання регіональних резервів раціонального використання виробничого, трудового і природно-ресурсного потенціалу, проблем комплексного соціально-економічного розвитку територій.

Загалом за період функціонування Відділенням Інституту (1964-1994 рр.) було виконано 149 науково-дослідних робіт, 14 НДР за державним замовленням; 1284 НДР за договорами з виробничими об'єднаннями, промисловими підприємствами та організаціями.

Значна увага надавалася підготовці науковців вищої кваліфікації для Західного регіону України. 13 співробітників Відділення Інституту захистили докторські дисертації (М. І. Долішній, С. М. Злупко, П. Ю. Беленький, Є. І. Бойко, Й. М. Петрович, С. Й. Вовканич, С. М. Писаренко, В. Б. Войцеховський, М. А. Козоріз, Я. О. Побурко, М. А. Лендел, О. Е. Оксанич, Г. П. Соляник). Усього за цей період підготовлено та захищено 24 докторські та 218 кандидатських дисертацій.

Теоретичні та прикладні результати досліджень співробітників Львівського відділення Інституту економіки АН України були опубліковані в 90 монографіях, 165 брошурах і препринтах, 67 збірниках наукових праць і викладені в наукових і доповідних записках органам влади різних рівнів.

Із здобуттям незалежності перед Україною гостро постали питання формування державної регіональної політики, здійснення фундаментальних і прикладних досліджень проблем соціально-економічного розвитку регіонів України.

Ураховуючи актуальність проблематики, наукові розробки та наявний науковий потенціал, Президія Національної академії наук України своєю постановою № 233 від 19 жовтня 1994 р. утворила на базі Львівського відділення Інституту економіки АН України Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, на який були покладені завдання комплексного дослідження проблем управління соціально-економічним розвитком регіонів України.

У 1995 р. було закінчено будівництво семиповерхового адміністративного корпусу для установ Національної академії наук у м. Львові. Після переїзду з орендованого університетського в нове приміщення умови праці співробітників Інституту значно покращилися.

Засновником і першим директором Інституту від його створення і до серпня 2006 р. був д. е. н., професор, академік НАН України М. І. Долішній, іменем якого названий Інститут, а на фасаді будівлі встановлено меморіальну дошку цій великій людині.

Головні напрями досліджень Інституту корегувалися відповідно до актуальних завдань розвитку держави та її регіонів. Загалом можна виокремити три етапи в розвитку проблематики наукових досліджень Інституту за 30-річний період його діяльності: 1994-2006 рр., 2007-2016 рр. та 2017-2024 рр.

Найбільшу увагу на початку діяльності Інституту було приділено соціально-економічним проблемам регіональної політики, оскільки стала очевидною гостра необхідність її формування в Україні в умовах становлення незалежності, консолідації держави, усіх регіонів в єдиний національний комплекс зі сталим розвитком у перспективі.

Постановою Президії НАН України № 233 від 19.10.1994 р. було визначено такі напрями наукової діяльності Інституту:

- фундаментальні і прикладні дослідження процесів формування регіональної політики, систем управління та еколого-економічного регулювання розвитку регіонів;
- вивчення процесів зміни форм власності в регіонах, розвитку їх виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури;
- програми та моделі регулювання ресурсозбереження, використання трудового, виробничого та науково-технічного потенціалу регіону;
- розроблення наукових основ моделювання регіональної стратегії соціально-економічного розвитку і механізмів ефективних систем господарювання;
- методологічні та прикладні розробки транскордонного співробітництва західних прикордонних регіонів України.

Багато положень фундаментальних досліджень науковців Інституту лягли в основу Концепції державної регіональної політики України та окремих законів України, зокрема: «Про створення спеціальної економічної зони «Яворів», «Про створення спеціальної економічної зони «Курортполіс Трускавець», «Про транскордонне співробітництво», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про сприяння повноцінній продуктивній зайнятості населення», «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про туризм». Розробки Інституту широко впроваджувалися і на регіональному рівні.

У 2006 р., відповідно до актуальних завдань економічної науки на сучасному етапі розвитку держави та її регіонів, постановою Президії НАН України № 45 від 22.02.2006 р. «Про наукову та науково-організаційну діяльність Інституту регіональних досліджень НАН України» головними напрямками наукової діяльності Інституту було визначено:

- наукові засади розвитку регіональної політики та територіальних суспільних систем;
- еколого-економічні проблеми та перспективи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу регіонів України, сталого розвитку гірських територій;
- фінансові ресурси регіону та проблеми його інноваційно-інвестиційного забезпечення;
- перспективи розвитку транскордонного співробітництва та посилення конкурентоспроможності прикордонних територій.

Наукові розробки Інституту цього періоду одержали широке практичне впровадження. Була налагоджена співпраця із центральними та регіональними органами влади в підготовці законодавчих і нормативних актів, концепцій та програм. У 2009 р. вченими Інституту на замовлення Міністерства регіонального розвитку та будівництва України було розроблено проект Закону України «Про розвиток гірських територій в Україні». Пропозиції та рекомендації науковців Інституту були використані під час підготовки проектів законів України «Про засади державної регіональної політики» (2008), «Про державне прогнозування та стратегічне планування в Україні» (2008), «Про правовий статус українських трудових мігрантів» (2009), законодавчих актів з питань адміністративно-територіальної реформи в Україні (2010-11), проекту Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2013), «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»» (2013), «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (щодо бюджетної децентралізації) (2014), Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» (2015), «Про внесення змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво»» (2016), а також під час підготовки проекту Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки (2009), Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» (2009), Національної стратегії формування і розвитку транскордонних кластерів (2009-2010), Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року (2012), проекту Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2022 року (2013), Методики формування спроможних територіальних громад, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214 (2015), методичних рекомендацій для євро регіонів України щодо їх реорганізації з використанням практики ЄС (2015), нової Концепції Генеральної схеми планування території України (2016) тощо.

Розробки Інституту щодо напрямів і механізмів забезпечення сталого розвитку гірських територій ввійшли до Декларації «Країни – члени Ради Європи за сталий розвиток гірських регіонів Європи» та проектів Резолюції і Рекомендацій «Сталий розвиток гірських районів і досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, схвалених на пленарному засіданні Конгресу Ради Європи в Страсбурзі 26-28.10.2010 р.

У 2012 р. науковцями Інституту розроблено проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір» (на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.09.2011 р. № 896-р «Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції»). У 2013 р. було розроблено проект Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у гірських зонах

України» та проекти відповідних нормативно-правових актів, які регламентують його практичну реалізацію. Вони були підтримані міжфракційним депутатським об'єднанням «Карпатська група» для внесення його на розгляд Верховної Ради України.

У новій редакції Статуту Інституту, затвердженого Президією НАН України в грудні 2016 р., головними напрямками діяльності Інституту було визначено:

- наукові засади формування регіональної політики та просторового розвитку;
- еколого-економічні проблеми та перспективи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу регіонів України, сталого розвитку гірських територій;
- фінансові ресурси регіону та проблеми його інноваційно-інвестиційного забезпечення;
- регіональна соціальна політика, демографічні проблеми в регіоні, регулювання міграційних процесів;
- перспективи розвитку територіальних громад, транскордонного співробітництва та підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій.

Розвивалася співпраця з органами влади та місцевого самоврядування з питань впровадження результатів досліджень; підготовки та експертної оцінки законодавчих і нормативних актів; підготовки документів концептуального, стратегічного та прогностичного характеру. Зокрема, науковці Інституту активно співпрацювали з Міністерством розвитку громад і територій України під час підготовки та доопрацювання проекту Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, а також формування Плану відновлення України (робоча група «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів»). Провідні вчені установи входять до складу низки консультативно-дорадчих та експертних рад, які діють при центральних і регіональних органах влади.

За результатами досліджень 2017-2023 рр. підготовлено та скеровано до органів влади різних рівнів, установ та організацій 412 розробок, з них впроваджено 321. Серед них: 48 наукових доповідей (у т. ч. щорічні тематичні доповіді «Територіальний розвиток і регіональна політика»); понад 100 експертних матеріалів на замовлення та в інтересах органів влади; доповідні та наукові записки, аналітичні матеріали, методичні рекомендації тощо. До центральних органів влади за цей період скеровано 205 розробок, з них впроваджено 122.

Від моменту виникнення і до наших днів Інститут розвивається, постійно розширює і поглиблює коло наукових досліджень, формує теоретико-методичну перспективу у сфері досліджень розвитку регіонів України.

За результатами державної атестації установи наказом Міністерства освіти і науки України від 17.06.2020 № 817 Інститут віднесено до I класифікаційної групи, до якої належать наукові установи, що мають високий рівень отриманих результатів діяльності, визнання в Україні і світі, демонструють високий науковий потенціал та ефективно його використовують для подальшого розвитку, інтегровані у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір, урахувуючи національні інтереси.

На виконання розпорядження Президії Національної Академії наук України від 30.03.2023 р. № 167 «Про оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України у 2023 році» 26.09.2023 р. експертною комісією НАН України проведено оцінювання ефективності діяльності Інституту за період 2017-2022 рр. та зроблено висновок, що «...установа займає лідируючі позиції, вагомі наукові та прикладні результати її діяльності визнані на найвищому національному і міжнародному рівнях з проблематики: модернізації механізмів державної регіональної політики в умовах децентралізації; стратегічного планування розвитку регіонів, мікрорегіонів, територіальних громад; ідентифікації

та регулювання розвитку функціональних типів територій; дослідження соціально-економічних трансформацій агломерацій, міст, сільських територій; сталого розвитку гірських територій та транскордонних регіонів; трансформації промислового сектору економіки; моніторингу та регулювання міграційних процесів; формування фінансової політики розвитку територіальних громад; розвитку міжнародних транспортних коридорів та транзитного потенціалу України та може бути віднесена до категорії «А» (100% підрозділів установи відповідають категорії «А»)). Результати оцінювання схвалено постановою Президії НАН України від 21.02.2024 р. № 55.

Сучасну організаційну структуру Інституту формують сім наукових підрозділів:

- відділ регіональної екологічної політики та природокористування;
- відділ регіональної економічної політики;
- відділ регіональної фінансової політики;
- відділ проблем реального сектору економіки регіонів;
- відділ просторового розвитку;
- відділ проблем соціально-гуманітарного розвитку регіону;
- сектор транскордонного співробітництва.

Упродовж усього періоду діяльності кадрова політика Інституту була спрямована на збереження та ефективне відтворення кадрового потенціалу, розвитку наукових шкіл, професійне та посадове зростання, подолання дії негативних тенденцій відтоку кадрів, підвищення професійного рівня наукових кадрів, поповнення кадрів науковцями вищої кваліфікації та здібною молоддю для забезпечення розвитку та рівня наукової тематики.

Загальна чисельність працівників Інституту за період 1994-2024 рр. скоротилася, однак збільшилася кількість наукових працівників і частка їх у загальній кількості працівників Інституту (з 40% у 1994 р. до 67,6% у 2024 р.). Скорочення чисельності працівників відбувалося переважно шляхом зменшення кількості допоміжного персоналу.

Незважаючи на складну фінансову ситуацію останніх 10-ти років, вдалося стабілізувати чисельність і покращити якісний склад наукових працівників Інституту. Суттєво збільшилася кількість докторів наук (як завдяки підготовці власних наукових кадрів, так і завдяки залученню провідних науковців з інших установ (у т. ч. і за сумісництвом).

Якщо на кінець 1994 р. в Інституті працювало 52 дослідники (із сумісниками) (у т. ч. 13 докторів наук, 33 кандидати наук), то на початок 2024 р. в Інституті працювало 75 дослідників (з них 14 сумісників), у т. ч. 24 доктори наук і 42 кандидати наук. 13 дослідників установи мають вчене звання професора, 10 – доцента, 13 – старшого наукового співробітника, 5 – старшого дослідника.

Відповідно до отриманих ліцензій з 2016 р. Інститут здійснює підготовку докторів філософії та провадження освітньої діяльності на третьому (науково-освітньому) рівні вищої освіти за спеціальностями 051 – «Економіка» та 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

Сьогодні в Інституті функціонує спеціалізована вчена рада Д 35.154.01 з правом захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальностями 08.00.05 – «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» та 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» (наказ МОН України № 491 від 27.04.2023 р.).

За період діяльності в Інституті підготовлено близько 490 кандидатів наук / докторів філософії та 100 докторів економічних наук, серед яких науковці Польщі, Угорщини і Словаччини.

В Інституті створені відомі в країні та за її межами наукові школи з проблем регіоналістики, еколого-економічного розвитку регіонів, транскордонного

співробітництва, соціально-гуманітарного розвитку регіону, територіальних громад і місцевого економічного розвитку.

Протягом усього періоду функціонування Інституту динамічно розвивалося його міжнародне наукове співробітництво з науково-дослідними установами та університетами сусідніх країн Центральної та Східної Європи, Китаю. Співробітництво здійснювалося як у межах угод про наукову співпрацю, так і на неформальній основі.

Загалом було укладено понад 30 угод про наукове співробітництво.

На сьогодні діють 17 угод про співпрацю із закордонними науковими установами та закладами вищої освіти: 11 – з установами Польщі, 2 – Молдови, 1 – Румунії, 1 – Австрії, 1 – Сербії, 1 – Словаччини.

Основними формами міжнародної співпраці Інституту є підготовка та реалізація спільних проєктів, здійснення наукових досліджень визначеної тематики; організація спільних наукових конференцій, круглих столів і семінарів; підготовка спільних публікацій, публікація статей у виданнях установ-партнерів; здійснення академічного обміну тощо. Через військову агресію російської федерації можливості міжнародного співробітництва Інституту останніми роками були суттєво обмежені.

Інститут виступив співзасновником наукового інформаційно-статистичного транскордонного кластера «Інфостат Україна-Польща», створеного у 2013 р.; у ньому він є координуючою структурою кластера з української сторони. Учасниками цього кластера також є Головне управління статистики у Львівській області, Львівський національний університет імені І. Франка, Львівська обласна спілка економістів України, ГО «Інститут транскордонного співробітництва та європейської інтеграції», ГО «Європейський діалог» – з української сторони; Статистичне управління Підкарпатського воєводства (м. Жешув), Жешувський університет, Центр статистичних досліджень і освіти Головного управління статистики Польщі (м. Варшава) – з польської сторони. З означеної проблематики здійснюється обмін статистичними матеріалами, організуються спільні конференції, круглі столи та семінари.

Інститут є учасником програми ЕРАЗМУС+, напрям Жан Моне (за підтримки Європейського інструменту сусідства (European Neighbourhood Instrument)).

Результатами успішної діяльності Інституту на міжнародному рівні є його плідна співпраця в межах міжнародних організацій. Науковці Інституту є членами низки міжнародних наукових асоціацій (Європейської Академії природничих наук, Асоціації регіонального розвитку, міжнародної бази рецензентів ReviewerCredits), 7 науковців – членами редколегій зарубіжних періодичних видань.

Інститут сприяє підвищенню професійного рівня науковців, міжнародному науковому обміну та стажуванню працівників у закордонних установах. Наприклад, протягом 2017-2023 рр. проведено 23 стажування науковців Інституту в закордонних наукових установах і закладах вищої освіти Польщі, Болгарії, Словаччини та Австрії, а 8 іноземних науковців пройшли стажування в Інституті.

Підсумовуючи здобутки в галузі міжнародного наукового співробітництва, слід зазначити, що Інститут активно співпрацює із широким колом закордонних наукових установ і забезпечує важливий блок міжнародної / транскордонної співпраці НАН України з країнами-членами ЄС. Це підтверджується укладенням договорів про співробітництво з провідними науковими та освітніми установам європейських країн, виконанням міжнародних проєктів, участю науковців Інституту в діяльності міжнародних організацій, редакційних колегіях, міжнародних конференціях, симпозіумах, круглих столах тощо

Статус Інституту як провідної наукової установи в системі НАН України з проблем регіональної політики та транскордонного співробітництва передбачає

висвітлення та апробацію результатів досліджень на науково-комунікативних заходах міжнародного й вітчизняного рівнів за участю науковців, представників органів влади, підприємницьких структур і громадських організацій.

Інститут щорічно проводить низку конференцій та круглих столів, присвячених актуальним проблемам регіональної політики, соціально-економічного розвитку регіонів, реформи децентралізації, транскордонного співробітництва тощо. Широке висвітлення результатів досліджень на цих заходах дає змогу популяризувати наукову продукцію Інституту, доводити її конкурентоспроможність.

Із часу створення Інститут виступив організатором або співорганізатором близько 280 наукових заходів вітчизняного та міжнародного рівнів – науково-практичних конференцій, симпозіумів, круглих столів, семінарів, а також наукових читань, робочих зустрічей і засідань тощо.

Інститут координував свою діяльність з установами Відділення економіки НАН України, Західним науковим центром НАН України та МОН України та співпрацював з академічними інститутами, іншими установами та організаціями під час виконання науково-дослідних робіт і практичного впровадження їх результатів, а також під час підготовки наукових доповідей, аналітичних матеріалів, експертних висновків, організації та проведення конференцій, семінарів і круглих столів.

Основна увага в розвитку співробітництва із закладами вищої освіти зосереджувалася на реалізації програми діяльності науково-навчального комплексу «Економосвіта» (створений у 2003 р.), учасниками якого, крім Інституту, у різні періоди часу були Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», Інститут економіки та менеджменту Національного університету «Львівська політехніка», Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль), Львівський торговельно-економічний університет, Луцький національний технічний університет, Волинський національний університет ім. Л. Українки, ГО «Інститут транскордонного співробітництва та європейської інтеграції», Державна академія прикладних наук в Ярославі (Польща).

Під час практичного впровадження результатів досліджень, підготовки прогностичних та аналітичних документів національного значення, організації та проведення міжнародних і всеукраїнських конференцій і круглих столів Інститутом налагоджено співпрацю із центральними органами державної влади. Розробки Інституту із широкого спектра проблем регіональної політики та соціально-економічного розвитку регіонів України висвітлені в наукових доповідях, доповідних записках, аналітичних та експертних матеріалах, рекомендаціях, надсилалися Верховній Раді України, Офісу / Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, профільним міністерствам і відомствам і були використані ними в підготовці та прийнятті законодавчих і нормативних актів, документів програмного та концептуального характеру. Наприклад, за період 2012-2022 рр. науковцями Інституту підготовлено та надіслано в органи влади національного рівня 303 розробок, з них 173 впроваджено.

Зокрема, останніми роками науковці Інституту співпрацювали з Міністерством розвитку громад і територій України під час підготовки та доопрацювання проекту Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, а також під час формування Плану відновлення України (робоча група «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів»).

Співробітники Інституту взяли участь у низці парламентських слухань за профілем діяльності Інституту, зокрема: у відкритих слуханнях Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції «Посилення ролі євро регіонів у здійсненні транскордонного співробітництва» (2015); у парламентських слуханнях «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» (2016), «Захист

прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, не контролюваній українською владою в зоні проведення антитерористичної операції» (2016), «Регулювання обігу земель сільськогосподарського призначення: пошук української моделі» (2016), «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України» (2016), «Земельна реформа: вітчизняна модель обігу земель сільськогосподарського призначення» (2019) та «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років» (2019); в експертизі та обговоренні законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (2018), громадському обговоренні проекту Закону України «Про транскордонне співробітництво» (у новій редакції) (2022) та ін.

Під час виконання науково-дослідних робіт і практичного впровадження їх результатів налагоджена співпраця з державними адміністраціями практично всіх регіонів України, а також з обласними радами, міськими радами обласних центрів, органами місцевого самоврядування західних областей України.

Вчені Інституту брали активну участь у розробленні стратегій соціально-економічного розвитку Львівської, Тернопільської, Закарпатської та Волинської областей, а також цілої низки регіональних програм. Наприклад, у 2012 р. науковцями Інституту було розроблено проект Концепції Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір», який пройшов громадське обговорення та отримав схвалення Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської обласних адміністрацій, Закарпатської обласної ради. Співробітники Інституту були залучені до робочої групи з розроблення проекту цільової Програми розвитку гірських територій Львівської області (2017) і взяли активну участь в обговоренні проекту Концепції Державної програми розвитку гірських територій Українських Карпат на період до 2023 року.

Протягом останніх років науковці Інституту розробляли стратегії регіонального розвитку Львівської та Запорізької області на період до 2027 р., соціально-економічне обґрунтування перспектив розбудови мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області. Вони залучалися також до експертизи стратегічних документів соціально-економічного розвитку Тернопільської, Закарпатської, Івано-Франківської, Волинської та Київської областей.

Найбільш тісна співпраця налагоджена із Львівською обласною державною (військовою) адміністрацією. Інститутом було виконано низку науково-дослідних робіт на замовлення структурних підрозділів Львівської обласної державної адміністрації – з проблем зайнятості населення Львівської області, трансформацій попиту та пропозиції робітничих кадрів на ринку праці регіону, інтеграції внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, формування і використання фінансового ресурсу місцевих бюджетів, розвитку освіти регіону, визначення динаміки та структури незайнятого економічно активного населення Львівщини.

Науковці Інституту як експерти взяли участь у виконанні проекту «Підготовка та громадське обговорення обґрунтованої пропозиції нового районного (повітового) поділу всіх областей в рамках реформи місцевого самоврядування України», у межах якого здійснено моделювання нової мережі районів Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей, та взяли участь у публічних заходах з обговорення їх у 10 областях України (2020).

Останнім часом розвивалася співпраця Інституту з місцевими органами державної влади та самоврядування щодо розроблення стратегій і програм розвитку, вирішення проблем розвитку об'єднаних територіальних громад,

поширення інформації про кращі європейські практики та застосування їх у сфері транскордонного співробітництва.

Провідні вчені Інституту проводять значну роботу з висвітлення та оцінювання актуальних подій і соціально-економічної ситуації в державі, з представлення результатів науково-дослідної діяльності Інституту в засобах масової інформації.

Наприклад, протягом 2014-2022 рр. провідні науковці Інституту взяли участь у 87 телепередачах і дали 204 інтерв'ю в різноманітних телепрограмах і новинах на центральних і регіональних телеканалах.

Інститут широко оприлюднює результати наукових досліджень, публікуючи їх у зарубіжних і вітчизняних рецензованих журналах, монографіях і наукових виданнях, редактованих збірниках і матеріалах конференцій тощо.

Слід зазначити, що наукове видання Інституту «Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку» (монографія у 8 томах) у 2015 р. була висунута на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки, а к.е.н. О. П. Мульска у 2016 р. була відзначена премією Президента України для молодих вчених за підготовку монографії «Дитяча праця в Україні: стан, тенденції та механізми регулювання».

Інститут видає щоквартальний науково-практичний журнал «Регіональна економіка», який внесений до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук категорії Б. Журнал з 2012 р. внесений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Установою також видається збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України», який внесений до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук категорії Б. З 2014 р. збірник внесений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Результати досліджень за профілем діяльності установи широко представлені в наукометричних базах Web of Science / Scopus. У періодичних виданнях, що індексуються у Web of Sciences та Scopus, науковцями Інституту опубліковано 177 статей.

Усього за період 1994-2023 рр. науковцями Інституту опубліковано близько 290 монографій, 70 наукових доповідей і видань, 290 брошур і препринтів, понад 5400 статей у фахових періодичних виданнях, з них близько 760 – за кордоном.

Попри славу історію та вагомі здобутки, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» постійно знаходиться в пошуках інноваційних тематик наукових досліджень і зосереджується на стратегічно важливих напрямках розвитку держави, регіонів і громад.

Завдання Інституту на середньо – та довгострокову перспективу полягає в зміцненні позицій як провідної наукової установи у сфері регіональної політики та транскордонного співробітництва в Україні, а також активній інтеграції досліджень Інституту у світову економічну науку.

З огляду на актуальні та вагомі для нашої держави виклики перспективними напрямами наукових досліджень Інституту повинні стати:

- обґрунтування нової просторової моделі економіки України та оцінювання соціально-економічного потенціалу розвитку регіонів в умовах сучасних змін;
- розбудова інститутів регіональної політики України в контексті європейської інтеграції, посилення економічної та соціально-гуманітарної згуртованості регіонів України;
- визначення пріоритетів реформування адміністративно-територіального устрою та фінансової децентралізації: зміна функцій органів влади та місцевого самоврядування відповідно до безпекових ризиків і викликів повоєнного відновлення;

- диференціація механізмів стимулювання місцевого соціально-економічного розвитку різних типів територій на засадах зеленого переходу та діджиталізації;
- обґрунтування перспектив і ризиків інтегрування економіки України в європейський економічний простір, використання можливостей транскордонного співробітництва для нівелювання ризиків;
- збереження та розвиток людського потенціалу регіонів, трансформація регіональних ринків праці та механізми забезпечення продуктивної зайнятості в контексті повоєнного відновлення.

Реалізація таких масштабних ініціатив однозначно вимагатиме подальшого розширення участі в міждисциплінарних програмах, залучення науковців суміжних спеціальностей до спільної роботи над певними темами. У цьому контексті Інститут буде працювати над збільшенням кола як вітчизняних, так і міжнародних партнерів, зацікавлених у пошуку нових можливостей вирішення важливих для регіонального та місцевого розвитку проблем. Науковці Інституту вже зараз активно співпрацюють з провідними науковими та освітніми інституціями Європи, публікують свої праці в міжнародних виданнях і продовжуватимуть це робити, що дасть змогу популяризувати та просувати результати досліджень Інституту на міжнародній арені.

Не менш важливим є розширення співпраці з органами влади державного, регіонального та районного рівнів, органами місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства тощо.

Останніми роками можна спостерігати збільшення підтримки досліджень, що фінансуються через Державний фонд досліджень, а також дедалі більшу кількість та обсяги грантів і стипендій. Більш відкритим стає і зовнішній ринок – окремі проекти та програми започатковуються в Україні, інші відкривають ширший доступ для українських науковців закордоном. В умовах, коли обсяги фінансування науки залишаються недостатніми та не відповідають законодавчо визначеним показникам, актуальним буде питання участі (зокрема спільно з партнерами) у конкурсах науково-дослідних робіт, грантових програмах тощо для розширення джерел фінансування. Це сприятиме також покращенню та модернізації матеріально-технічної бази Інституту.

Незважаючи на всю складність сьогоденної ситуації, Інститут з оптимізмом дивиться в майбутнє.

Кравців Василь Степанович – доктор економічних наук, професор, директор ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: kravciv@ukr.net, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5618-0392>).
Kravtsiv Vasyl Stepanovych – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Director of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 16.09.2024 р.